

Structure of Turkish leisure industry

Türk rekreasyon endüstrisinin yapısı¹

Kerem Yıldırım Şimşek²

Abstract

The potential of a society or the developed facilities can play a central role for improving the economy of a country. The leisure industry has been growing to be a giant industry that can contribute to Turkey's economy which is placed in low ranks of the better life index between Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) countries. However, one of the most significant elements that slow down the progress in Turkey is that the professional competence framework has not been drawn leading to problems in the employment of professional specialists. The guiding element for the determination of the professional competence framework is a model that can define the industrial dimensions related with the profession.

The models and literature knowledge for the leisure industry has been found limited when the international literature is examined. In the scope of this research, four leisure models that were stated within international literature were examined and a new model that would be suitable for the Turkish leisure industry was proposed in the light of previous models. In addition, the Turkish leisure industry was discussed in detail in order to fill the deficiency within international literature about Turkish leisure industry.

Keywords: Leisure industry; Turkish industry model; industry model comparison.

[\(Extended English summary is at the end of this document\)](#)

Özet

Bir toplumun sahip olduğu potansiyel ya da geliştirdiği olanaklar, ülke ekonomisinin daha iyi olması için merkezi bir rol üstlenebilir. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ülkelerinin daha iyi yaşama indeksi sıralamasında alt sıralarda olan Türkiye için rekreasyon endüstrisi gelecekte ülke ekonomisine önemli katkılar sağlayabilecek dev bir endüstri olma yolunda ilerlemektedir. Ancak Türkiye'deki bu ilerlemeyi yavaşlatan en önemli unsurlardan biri meslek uzmanlarının istihdamında sorun yaratan mesleki yeterlilik çerçevesinin henüz çizilememiş olmasıdır. Mesleki yeterlilik çerçevesinin belirlenmesinde kılavuz unsur ise meslekle ilişkili endüstriyel boyutları tanımlayabilen model olabilir.

Uluslararası literatür incelendiğinde rekreasyon endüstrisine yönelik model ya da literatür bilgisi sınırlı durumdadır. Araştırma kapsamında uluslararası literatürde ön plana çıkmış dört rekreasyon modeli incelenmiş ve bu modeller doğrultusunda Türk rekreasyon endüstrisinin yapısına uygun bir model önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rekreasyon Endüstrisi, Türk Rekreasyon Modeli, Endüstri Model Karşılaştırması.

¹ Bu çalışma 16. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresinde sözel bildiri olarak sunulmuştur. 31 Ekim - 03 Kasım 2018, Antalya/Türkiye.

²Prof. Dr., Eskişehir Technical University, Faculty of Sport Sciences, Department of Recreation, keremys@eskisehir.edu.tr Orcid ID: [0000-0002-5020-9801](https://orcid.org/0000-0002-5020-9801)

GİRİŞ

Rekreasyonun yönetimi ve kurumsallaşmasındaki en önemli gelişmeler 1960 ve 1970 yılları arasında gerçekleşmiştir. Rekreasyon ile ilgili farkındalık bu yıllarda artmaya başlamış ve toplum refahının artırılmasında ne kadar önemli bir role sahip olduğu anlaşılmıştır. Bu yıllarda hafta sonu tatillerinin ortaya çıkması ve çalışma zamanının azalması ile boş zamanlardaki eğlence kültürü ile ilgili mal ve hizmetlerin üretimi ve tüketimi giderek yaygınlaşmaya başlamıştır. Örneğin büyük alışveriş merkezleri, zincir fast food işletmeleri, açık ve kapalı eğlence mekanlarının ilk örnekleri Amerika Birleşik Devletleri'nde bu yıllarda ortaya çıkmıştır (Juan ve ark. 2008). Rekreasyon olgusunun Türkiye'ye giriş yılları ve yansımaları da bu gelişmelere paralellik göstermektedir. Örneğin 1959 yılında "Rekreasyon Cemiyeti" isimli Türkiye'nin ilk Sivil Toplum Kuruluşu (STK) kurulmuştur. Bu STK'nın kurulmasına Lerzan BENGİSU' hanımefendi ve on arkadaşı öncülük etmiştir. Dernek kapsamında yürütülen faaliyetler çoğunlukla sanat ağırlıklı (şiir dinletisi, heykel, sergi, konferans vb.) olarak yürütülmüş ve yürütülmektedir (Rekreasyon Derneği, 2018). Türk rekreasyonu ile ilgili akademik gelişimin başlangıç süreci ise yaklaşık 20 yıl sonra gerçekleşmiştir. 1980 yılında Ankara 19 Mayıs Spor Akademisi'nde ilk rekreasyon dersi Dr. Ümit KESİM tarafından verilmeye başlanmıştır. İlk lisans programları ise 2001 yılında Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu çatısı altında kurulmuş ve aktif olarak 42 farklı rekreasyon lisans programında eğitim öğretim devam etmektedir (OSYM, 2021). Türk rekreasyonundaki bu güçlü gelişmelerin aksine, lisans programlarından mezun olan rekreasyon uzmanlarının endüstri içerisinde hak ettiği yerde olmadığı ifade edilebilir.

SGK/İş Kur Meslek Kodları içerisinde rekreasyon uzmanlarının mesleki kodlarının (unvan) bulunmasına karşın Mesleki Yeterlilik Kurumunda rekreasyon uzmanlarının mesleki yeterlilikler çerçevesi hala oluşturulamamıştır. Türkiye İş Kurumunda tanımlanmış olan rekreasyon eğitmeni ve rekreasyon uzmanı unvanlarının tanımlamalarında uygun olmayan kriterler mevcuttur. Örneğin rekreasyon eğitmeninin ilkökul mezunu, rekreasyon uzmanının ise lise mezunu olması yeterli görülmektedir. Bu durum, rekreasyon endüstrisi içerisinde rekreasyon işlerini uygulayacak ve yönetecek farklı kişi ya da grupların hakimiyet kurmasına ve rekreasyon uzmanlarının istihdamına engel oluşturmaktadır. Rekreasyon işinin etkinlik ve aktivitelerle olan doğrudan ilişki mesleki eğitimi zorunlu kılmaktadır. Çünkü etkinliğin ve aktivitenin olduğu yerde toplum ya da birey söz konusudur. Rekreasyonun toplum refahını ve gelişimini doğrudan etkilemesi sebebiyle, rekreasyon hizmetinin olumlu etkilerinin oluşmasını sağlayacak, mesleki eğitimini lisans düzeyinde almış ve profesyonelleşmiş olan rekreasyon uzmanlarına ihtiyaç vardır. Sonuç olarak rekreasyon uzmanlarının mesleği, devlet politikaları çerçevesinde korunamamaktadır. Eğer ülkemizdeki rekreasyon işinin icra edildiği endüstrinin yapısı ve kavramsal modeli belirlenebilirse, rekreasyon uzmanlarının mesleki yeterlilik çerçevesinin oluşturulmasına katkı sağlanabilir. Bu bağlamda araştırmanın amacı Türk rekreasyon endüstrisinin yapısını tanımlamak, kavramsal modelini oluşturmak ve ilgili literatürdeki eksikliği gidermektedir.

Türk Toplumunu ve Rekreasyon

Boş zamanı değerlendirebilmenin tek yolu, herhangi bir aktiviteye katılmadan geçmektedir. Yani birey, özgürce seçim yaptığı zaman diliminde eğlenceye dayalı olarak dinlenmek, rahatlamak, sağlıklı olmak ve kişisel gelişimine katkı sağlamak istiyorsa bunu başarabilmesinin tek yolu, herhangi bir rekreasyon aktivitesine katılmasından geçmektedir. Aktivitelerden oluşan etkinliklerin rekreasyon olgusundaki bu hayati önemi göz önünde bulundurulduğunda Türk rekreasyon endüstrisindeki etkinlik çeşitliliğinin oldukça geniş bir yelpazeye sahip olduğu söylenebilir. Şöyle ki, kültürel kutlamalar, sahne sanatları, ticari etkinlikler, spor etkinlikleri, eğlence ve dinlenme etkinlikleri ve özel etkinliklerin birçok çeşidi ülke çapında hem küçük hem geniş katılımlarla gerçekleşmektedir. Türkiye'de 80 milyonu aşan nüfus ve yıllık bazda hafta sonları ve resmi tatiller ile birlikte ortalama 110 günün tatil olduğu dikkate alındığında boş zamanın değerlendirilmesi için devasa bir zaman diliminin olduğu kolaylıkla görülebilir. Bu devasa zaman dilimi, Türk toplumunun boş zaman ihtiyacını ortaya çıkarmakta ve Türk rekreasyon endüstrisinin gün geçtikçe gelişmesine katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte, Türk toplumu geleneksel, kırsal ve ataerkil bir toplumdan giderek

modernleşen ve endüstriyel bir topluma doğru hızlı bir sosyal değişim geçirmektedir. Türk aileleri arasındaki rekreasyon algısı açısından geçerli olan değişen toplumsal yapıların yani modern ve endüstriyel toplum yapısının (Doğan, 2009) gerisinde de değerler ve tutumlar sıklıkla kalmaktadır. Türk toplumunda rekreasyon bilinci, henüz batı toplumlarında olduğu kadar gelişemese de aile üyeleriyle zaman geçirme, uzun zamandır devam eden bir gelenektir (Zabriskie ve ark. 2018). Ancak bu gelenek, rekreasyon fırsatlarından yararlanmaya ve çok katılımlı rekreasyon etkinliklerine doğru evrilmektedir.

Türkiye’de yapılan çeşitli etkinlikler sayesinde Türk toplumu içerisinde rekreasyon olgusunun gün geçtikçe kabul gördüğü söylenebilir. Bu gelişime paralel olarak hem kamuda, hem özel sektörde hem de gönüllü kuruluşlarda rekreasyonun faydaları anlaşılmaya başlanmış ve toplum refahının artırılması için rekreasyon etkinlik ve aktiviteleri bir araç olarak kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle uluslararası, ulusal, yerel ve bölgesel büyük etkinlikler hem kamu hem de özel sektör tarafından yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Özellikle kamu; finansal destek, ekipman ve uzman personel sağlayabilmek için özel sektörle iş birliğine gitmekte ve çalışma ya da proje ekipleri kurarak daha kapsamlı etkinlikleri toplumun hizmetine sunmaktadır. Özel sektörde ise rekreasyon olgusunun tıpkı dünyada olduğu gibi spor ve turizm gibi iki büyük endüstri içerisinde geliştiği görülmektedir. Gönüllü sektöründeki durum, kamu ve özel sektörden biraz daha farklıdır. Gönüllü kuruluşların daha çok din ve eğitim alanında yoğunlaştığı, en çok da kamusal bir tesis yaptırmak için örgüt kurulduğu görülmektedir. Bunların yanı sıra kültür, çevre ve spor alanlarında da etkinlikler düzenlenmektedir (Ateş ve Nohutçu, 2006).

Türk toplumunun rekreasyon etkinliklerinin yararlarından faydalanma isteği gün geçtikçe artmaktadır. Bu görüşü destekleyen en önemli bulgulardan biri ise binlerce katılımcısı ile ülke çapında sayıları katlanarak artan ulusal ve uluslararası festivallerdir (Büyük Ankara Festivali, Kemaliye Uluslararası Doğa ve Spor Şenlikleri, Samsun Uluslararası Halk Dansları Festivali, Uluslararası Ölüdeniz Hava Oyunları Festivali vb.). Festivallerin yanı sıra özel sektördeki bir rekreasyon işletmesi, ülkenin değişik bölgelerinde rekreasyon aktivitelerini uygulayabilmeleri için müşterilerine hizmet sunabilmektedir. Özellikle Antalya bölgesinde ticari işletmeler ve oteller tarafından rafting, trekking, kaya tırmanışı, yamaç paraşütü, ATV turları, dalış, su sörfü, rüzgâr sörfü ve katamaran gibi alternatif spor hizmetleri verilmektedir. Benzer şekilde Doğu Karadeniz bölgesinde yayla turizmi, trekking, dağcılık, rafting, heleski, kuş gözlemciliği vb. birçok rekreasyon aktivitesi tüketicilere ulaştırılmaktadır. Spor aktivitelerinin dışında ülke çapında kamu ve özel sektör tarafından terapatik rekreasyon hizmet organizasyonları düzenlenmektedir. Bu hizmetlerde hem engelli olan hem de olmayan bireylerin sosyalleşmesine, eğitilmesine, fiziksel, zihinsel ve ruhsal gelişimine katkı sağlayan aktivitelerle destek verilmektedir. Yine sporun haricinde bireylerin iş dışındaki zaman diliminde zamanlarının önemli bir kısmını geçirdiği alışveriş merkezlerinde boş zamanın değerlendirilmesi için rekreasyonel faaliyetler düzenlenmektedir. Bu merkezlerdeki aktivitelerin birçoğu çocuklar için organize edilmektedir. Spor dışındaki başka bir örnek ise özel sektörde etkinlik ve aktivite pazarlayan işletmelerin eğitim, sosyalleşme, eğlence vb. amaçlar için eğitim kurumlarında çocuklara yönelik aktiviteler düzenlenmesidir. Bu aktiviteler özellikle özel günlerde yoğun olarak kullanılmaktadır. Özel günlerin dışında ise bazen öğrencilerin kayak kampına katılması bazen ünlü bir yazarın imza gününün okulda yapılması bazen de okulda var olan spor branşı için antrenörlük eğitiminin verilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Rekreasyon için önemli bir başka örnek ise liderlik uygulamaları, takım çalışmaları, grup dinamiği ve iş verimliliği organizasyonlarıdır. Bu türdeki hizmet organizasyonları genellikle beyaz yakalı olarak tabir edilen büyük işletmelerin üst düzey yöneticilerine verilmektedir. Uygulamalar bazen işletme içerisinde bazen doğada bazen de aktivitenin gerektirdiği farklı bir ortamda yapılmaktadır.

Kamu, özel ve gönüllü sektörleri tarafından düzenlenen rekreasyon etkinlik hizmetlerine paralel olarak üniversitelerdeki rekreasyon bölümü mezunlarının sayısı da giderek artmaktadır. Halihazırda mezun olan rekreasyon uzmanlarının ticari ortamlarını oluşturmaları, rekreasyon etkinliklerinin gelişmesine ve çeşitlenmesine katkılar sağlamaktadır. Ancak rekreasyon uzmanlarının istihdamında önemli aksaklıklar bulunmaktadır. Özellikle mesleki çerçevenin belirlenmemiş olması ve kamudaki istihdam sayısının yetersizliği rekreasyon uzmanlarının istihdamındaki en önemli

engellerdir. Rekreasyon uzmanlarının kamudaki istihdamı ile ilgili veriler incelendiğinde Türkiye’de yerel yönetimler, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ve Gençlik ve Spor Bakanlığı (GSB) olmak üzere üç kamu kurumunda istihdam edilmektedir. Ancak kamu kurumlarındaki rekreasyon uzmanı istihdam sonuçları incelendiğinde, yerel yönetimlerdeki rekreasyon uzmanlarının atamalarına yönelik herhangi bir istatistik veriye ulaşılammamaktadır. Bunun temel sebebi rekreasyon uzmanı unvanı ile istihdam edilmemiş olmalarıdır. Rekreasyon uzmanlarının MEB’de istihdam edilebilmeleri için dört yıllık lisans programının ardından bir yıl süreli pedagojik formasyon eğitimi almaları gerekmektedir. Sonrasında Kamu Personeli Seçme Sınavı (KPSS) sonucuna göre beden eğitimi öğretmeni olarak istihdam edilmektedir (MEB, 2011). Yani rekreasyon uzmanları alan dışında istihdam olmaktadır Rekreasyon uzmanlarının GSB’deki istihdam verileri incelendiğinde ise sadece 2013 yılında 50 kişilik rekreasyon uzmanı istihdamının yapıldığı görülmektedir. 2016 yılında kuruma antrenör, spor beslenmecisi, spor eğitim uzmanı, spor fizyoterapisti, spor masörü ve spor psikoloğu unvanları adı altında istihdam yapılmış ancak rekreasyon uzmanı atamalarına yer verilmemiştir (GSB, 2016). Oysaki 2021 Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi (ÖSYS) kılavuzuna göre Türkiye Cumhuriyeti yükseköğretim kurumlarındaki rekreasyon bölümleri için öğrenci kontenjanları incelendiğinde 42 üniversitede I. ve II. öğretim olmak üzere toplam 2283 öğrenciye öğrenim hakkı verildiği görülmektedir. Ancak bu kontenjan sayısı dikkate alındığında kamuda rekreasyon uzmanı istihdamının neredeyse yok olduğu söylenebilir. Sonuç olarak rekreasyon uzmanlarının büyük çoğunluğu özel sektörde istihdam olmak zorunda kalmaktadır.

Rekreasyon Endüstrisi

Endüstrileşme, “Endüstri Devrimi” ile birlikte oluşan ve ülkelerin ekonomik, sosyal, siyasal vb. alanlarda uğradıkları değişikliklerin toplamıdır (İlkin, 1973). Endüstri iki temel ölçüt yani ürün ve ekonomik faaliyetlerde benzerlik göz önüne alınarak tanımlanmaktadır. Endüstri genellikle sanayi ile eş anlamlı, bazı durumlarda ise ekonomik faaliyetlerin gruplandırılması olarak literatürde ele alınmaktadır. Endüstri dallarının sınıflandırılmasında benzer ekonomik faaliyetlerin yürütülmesi esastır. Buna göre; bir endüstri içerisinde üretim benzer teknolojiler kullanılarak oluşturulur ve üretim üniteleri temel bir üretim sürecini paylaşır (Li ve ark, 2001). Rekreasyon endüstrisinin oluşmasında bu prensip dikkate alındığında endüstriyi oluşturan ana etken unsur kentleşmedir. Kentleşme sürecinde kitle iletişim araçlarının gelişmesi, yaygınlaşması, değişime uğraması ve teknolojinin kent sistemine olan sürekli müdahalesi, şehirdeki yaşam alanını sermayeye ve ekonomik girdiye dönüştürebilir hale getirmiştir. Bu potansiyelin oluşması ve giderek büyüyor olması farklı endüstrilerin ve disiplinlerin bu büyük potansiyelden yararlanma ve iş birliği yapma iştahını kabartmaktadır. Hatta rekreasyon endüstrisi yapısı gereği bu iş birliklerine oldukça da açıktır. Bu yüzden de rekreasyon endüstrisinde kapsam, mal, hizmet ve faaliyet alanı bakımından iç içe geçmiş bir görünüm sergilenmekte, benzer ekonomik faaliyetler yürütülmekte ve üretim için benzer teknolojiler kullanılmaktadır. Yani çok farklı endüstrilerden beslenerek kendi endüstriyel yapısını oluşturmaktadır. Rekreasyon endüstrisi farklı birçok endüstriyi içerisinde barındırarak, devasa büyüklükte bir ekonomi yaratmakta ve çok çeşitli iş kollarına sahip olan yapısı ile endüstrileşmiş toplumların itici güçlerinden biri olarak ekonomilerin önemli bir unsuru haline gelmiştir.

Rekreasyon endüstrisinde artan tüketici harcamaları, teknolojideki gelişmelerle birlikte daha fazla yenilik ve yeni fırsatlar ortaya çıkmaktadır. Akıllı telefon ve tablet gibi cihazların daha geniş bir şekilde benimsenmesi ve çevrimiçi müşteri deneyimlerinin iyileştirilmesi, insanların restoran ve seyahat rezervasyonu hakkında daha anlık kararlar vermesine ve kumar veya internetten video izleme gibi çevrimiçi eğlence tüketiminin desteklenmesine olanak sağlamaktadır (Deloitte Report, 2016). Artan gelir ve eğitim düzeyleri, teknolojik gelişmeler, tüketim kültürünün giderek yaygınlaşması, kentleşme, çalışma saatlerinin azalması, psikolojik iyi oluşun toplum tarafından talep edilmesi gibi faktörler rekreasyon endüstrisinin gelişmesini sağlayan ana etmenlerdir (Gratton ve Taylor, 2000). Kısacası rekreasyon endüstrisi eğlenceyi, yeme-içmeyi, sağlığı, turizmi ve sporu içerisinde barındırdığı için ülkelerin en önemli ekonomik güçlerinden biri haline dönüşmüştür. Diğer endüstrilerden farklı olarak rekreasyon endüstrisi, ekonomik açıdan nadiren analiz edilmiştir (Garcia ve ark. 2003). Son

birkaç on yılda rekreasyon endüstrisinin boyutlarını ortaya koymak amacıyla rekreasyon hizmetleri ile ilgili ekonomik etkilerin belirlenmesine yönelik bir ilgi bulunmaktadır. Ancak bu alanda çok az çalışma olduğu bir gerçektir. Rekreasyon endüstrisinin yarattığı ekonomik büyüklük ve katma değer özellikle gelişmiş ülkelerin gayri safi milli hasıla rakamlarına azımsanmayacak katkılar sağlamaktadır. Amerika'daki rekreasyon aktiviteleri ile ilgili 2016 zaman kullanımı raporu incelendiğinde TV izlemek, sosyalleşmek veya egzersiz yapmak gibi eğlence aktivitelerinde erkekler (5,5 saat) kadınlara (4,8 saat) göre günde 42 dakika daha fazla zaman harcamıştır. Arkadaşlarla görüşme, sosyal etkinliklere katılma veya bu etkinliklere ev sahipliği yapma gibi sosyalleşme ve iletişim kurma gibi faaliyetler günlük ortalama 39 dakikalık bir süreye tekabül etmektedir. Hafta içinde (31dk) sosyalleşmenin yaklaşık iki katı kadarının hafta sonu (59dk) harcandığı belirtilmektedir. Ayrıca, 2003 ile 2016 yılları arasında, ortalama bir günde spor, egzersiz veya rekreasyon hizmetlerine katılanların oranı yüzde 17'den yüzde 21'e yükseldiği rapor edilmiştir (ATUS, 2016). Amerika Seyahat Endüstrisi Birliği yıl içerisinde Amerika'da yaşayan 50 milyondan fazla insanın organize edilmiş spor karşılaşmalarına, yarışmalara veya turnuvalara izleyici ya da katılımcı olarak katıldığını tahmin etmektedir (Daniels, Norman, Henry, 2004). 2010 yılında ABD'deki 555 tema/eğlence parkını ve ortalama 500 su parkını yaklaşık 296 milyon kişi ziyaret etmiştir ve yaklaşık olarak 10.4 milyar dolar harcamışlardır. Ayrıca, büyük tema parklarının endüstri gelirinin yaklaşık %80'ine denk geldiğini ve Disney gibi çeşitli parkların ABD endüstri gelirinin yaklaşık %51'ini oluşturmaktadır (Samadi, 2010). Nüfusun yalnızca %14'üne denk gelen yaklaşık 50 milyon kişi bir şekilde spor, fitness veya sağlık kulübünün katılımcısı olmuştur (International Health, Racquet, and Sports Club Association, 2011). Bu katılım yaklaşık 32.820 kuruluşun 25 milyar dolarlık bir endüstriyel boyutu ortaya koymaktadır. Bu kuruluşların, %65'i sağlık, fitness ve çok amaçlı merkezlerden, %7'si dans merkezlerinden, %7'si yüzme merkezlerinden, %5'i tenis merkezlerinden ve %16'sı ise çeşitli diğer türden spor/fitness merkezlerinden oluşmaktadır (Hamilton, 2011). ABD'ye yönelik diğer bir veri ise rekreasyon ve turizmin endüstrisinin ortaya çıkardığı devasa ekonomik güçtür. Bu iki endüstri 2010 yılında doğrudan ve dolaylı olarak 235 milyon iş oluşturmuş ve tüketicilerin 5.75 trilyon dolar para harcamasına vesile olmuştur (WTTC, 2010).

Avrupa Birliği'nin toplam hane harcamaları incelendiğinde rekreasyon faaliyetlerine yönelik harcamalar azalmıştır. 2005-2012 arası toplam hane halkı harcamaları % 14,1 oranında artmış kişi başına düşen harcama 14.600 Euro'ya ulaşmış ve bununla birlikte rekreasyon harcaması 300 Euro yani %8,3 oranında büyümüştür. Rekreasyon harcamaları 2012 yılında hane halkının toplam nihai tüketim harcamasının %8,7'sini oluşturmuştur. 2005 (%9,3) ve 2008 (%9,1) yılları dikkate alındığında bu oran Avrupa'da rekreasyon harcamalarının sürekli düştüğünü işaret etmektedir. Konut, su, elektrik, gaz ve diğer yakıtlar (%24,1), ulaşım ve gıda gibi kısıtlı giderlerin ardından hane halkı bütçesinin dördüncü sırasında rekreasyon faaliyetleri yer almıştır. 2012'de hanenin rekreasyon bütçesinin %37,9'u rekreasyon ve kültürel hizmetlere, %21,8'i eğlence malzemelerine ve ekipmanlara, bahçelere ve evcil hayvanlara, %16,1'i görsel-işitsel, fotoğraf ve bilgi işlem ekipmanına, %13,8'i gazete, kitap ve kırtasiyeye, %6,9'u paket tatillere ve %3,4'ü çeşitli mal ve hizmetlere harcanmıştır (Eurostat, 2015).

Rekreasyon ve eğlence amaçlı malların ve hizmetlerin tüketimi BRIC (Brazil, Russia, India ve China) ülkelerinde nispeten düşük ve eşitsiz olmasına rağmen artan harcanabilir gelirler, yükselen bir orta sınıf, hızlı kentleşme, daha fazla çevrimiçi bağlanabilirlik ve yaşanan nüfus sayesinde sürekli gelişmektedir. 2014-2030 yılları arasında, BRIC eğlence ve dinlence hizmetleri piyasasının reel olarak %132 oranında büyüyeceği tahmin edilmektedir. Hindistan ise BRIC'deki en hızlı büyüyen pazar olma özelliğini taşımaktadır. 2008 ve 2013 yılları arasında BRIC ekonomilerinde rekreasyon harcamaları reel olarak %30 artarak 233 milyar dolara ulaşmıştır. 2013'te ortalama BRIC hane halkı eğlence ve rekreasyon (eğlence ve kültür amaçlı dayanıklı malzemeler, rekreasyon ve kültürel hizmetler, bahçe ve evcil hayvan, gazete, dergi, kitap ve kırtasiye ve paket tatiller) için 287 dolar harcamıştır. BRIC ülkeleri arasında rekreasyon ve eğlence amaçlı malların ve hizmetlerin hane halkı başına tüketimi düzensizdir ve bu durum BRIC'deki büyük gelir farkını yansıtmaktadır. 2013'te Brezilya'da, eğlence ve rekreasyon için hane başına en az 54 dolar, en yüksek 997 dolar harcama yapılmıştır. BRIC genelinde rekreasyon tüketici harcamaları düzeyindeki eşitsizlik, işletmeler için farklı fırsatlar yaratmanın yanı sıra, gruplaşmanın tüketici pazarının yönlerini de aydınlatmaktadır. 2008-2013 yılları arasında Çin, eğlence

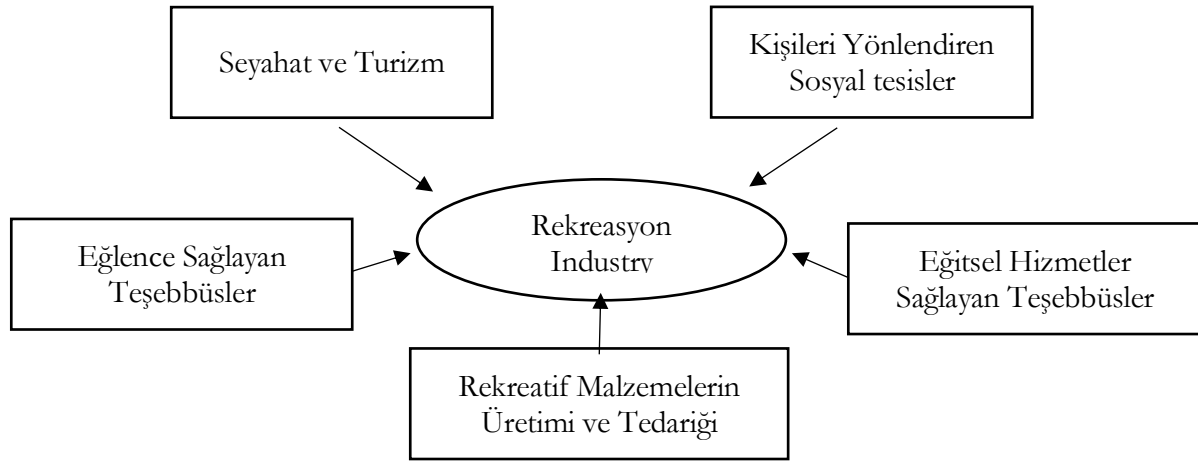
ve rekreasyon alanlarında hane halkı harcamalarında önemli bir artış gören tek BRIC ülkesidir. Çin hane halkının harcaması bu dönemde ortalama %0,4 oranında artarken, Brezilya, Hindistan ve Rusya'da %4,7 gerilemiştir (Euromonitor International, 2014). Çin'in eğlence seyahati ve turizm harcamaları 1997'de 83.38 milyar dolar iken 2016'da 536.79 milyar dolar olmuş ve yıllık ortalama %10,66 oranında büyümüştür. Çin'in eğlence seyahati ve turizm harcamalarındaki büyümesi son yıllarda önemli oranda dalgalansa da, 2016 yılında %8,53 ile biten 1997-2016 dönemi boyunca artma eğilimi göstermiştir. Çin'in eğlence seyahatleri ve turizm harcamaları 2015'de %1,94'den, 2016'da %1,97 seviyesine yükselmiştir (World Data Atlas, 2016).

Görüldüğü gibi birçok ülkede rekreasyon endüstrisi devasa boyutlara ulaşmıştır. Benzer durum Türkiye'de de söz konusudur. Ülkemizde var olan rekreasyon endüstrisinin de tıpkı diğer ülkelerde olduğu gibi yapısı büyük ve karmaşıktır. Bu yüzden Türk rekreasyon endüstrisinin yapısı, büyüklüğü ve karmaşıklığı onun kavramsal bir modelle tanımlanmasını ve sınırlarının çizilmesini zorunlu kılmaktadır. Türk rekreasyon endüstrisini ortaya koyacak kavramsal bir model, sistemin temsilidir. Kavramsal bir model, ister karmaşık ister basit olsun temsil ettiği sistemi, insanların daha rahat bir şekilde anlamasına yardımcı olmaktadır. Hatta endüstrinin ve ilişkili olan mesleki çevrenin çizilmesine katkı sağlamaktadır.

Rekreasyon Endüstrisi Modelleri

Rekreasyon endüstrisinin boyutlarını tanımlamaya çalışan literatür kaynakları incelendiğinde dört önemli model dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki Kraus (1984)'un Endüstri Faaliyet Alanları Modeli, ikincisi Honer ve Swarbrooke (2005)'un Rekreasyon Endüstrisinin Sektörleri Modeli, üçüncüsü Torkildsen (2005)'nin Kamu, Özel ve Gönüllü Sektörü Modeli ve dördüncüsü ise Yardy (2015)'nin Rekreasyon Endüstrisinin Beş Anahtar Bileşeni Modeli'dir.

Kraus (1984) rekreasyon endüstrisini tanımlayabilmek için faaliyet alanlarını beş kategoride şekillendirmiştir.

Şekil 1: Kraus'un Endüstrisi Faaliyet Alanları

Kaynak: Kraus, R. (1984). *Recreation and rekreasyon in modern society*. Glenview: Scott, Foresman and Comp.

Seyahat ve Turizm: Küçük resort oteller, tur şirketleri, ticari kamplar, eğlenmek için temalı parklar, oteller ve motellerdeki milyonlarca farklı faaliyeti kapsamaktadır.

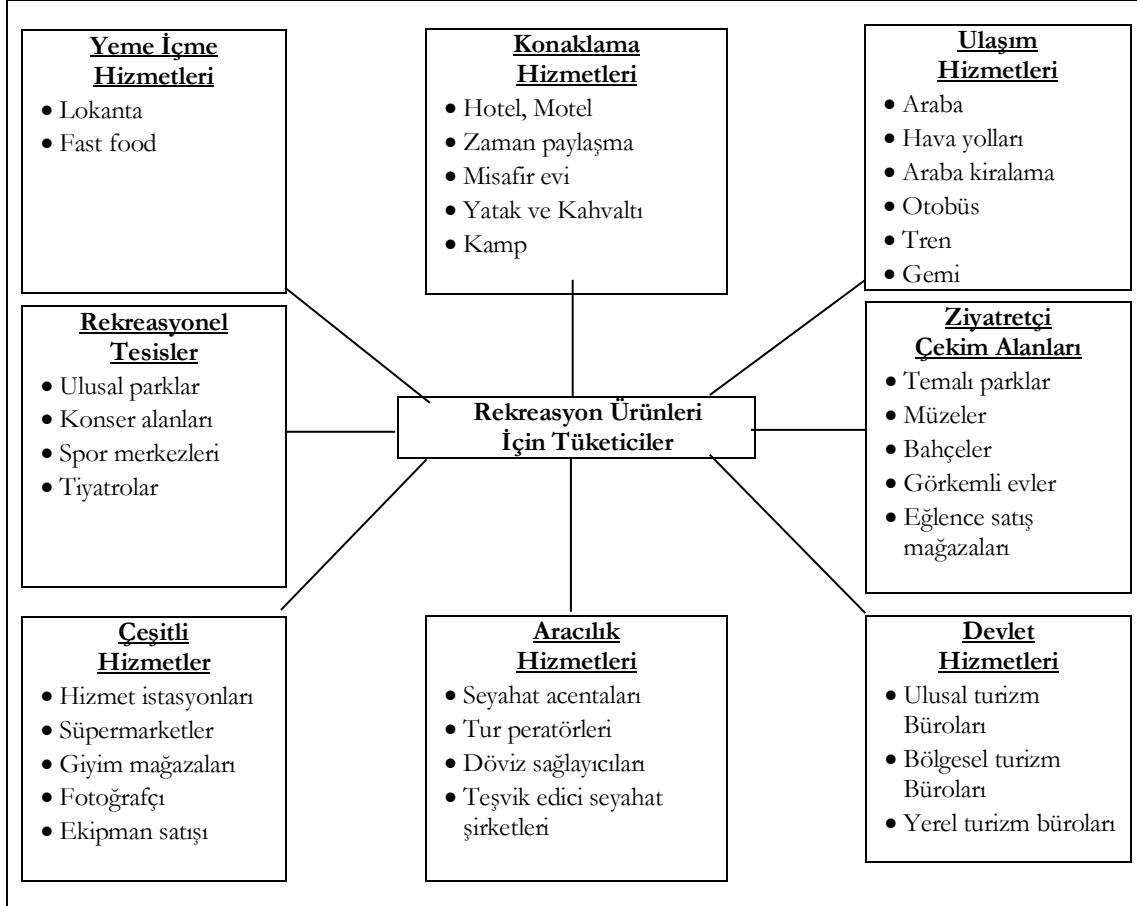
Kişileri Yönlendiren Sosyal Tesisler: Golf kursları, bowling, barlar, yüzme havuzları ve diğer rekreatif faaliyetlerin yapıldığı sosyal alanlar ile kişilerin denetimden uzak, eğlenebileceği mekânları içermektedir.

Eğlence Sağlayan Teşebbüsler: Gece kulüpleri, spor stadyumları, alışveriş merkezlerini kapsamaktadır.

Eğitsel Hizmetler Sağlayan Teşebbüsler: Eğitsel olarak verilen müzik, dans, fitness ve diğer aktiviteleri içermektedir.

Rekreatif Malzemelerin Üretimi ve Tedariki: Oyuncaklar, oyunlar, müzik ekipmanları, kitaplar, dergiler, radyo, televizyon, bahçe malzemeleri, spor kıyafetleri bu kategoriye girmektedir.

İkincisi, Honer ve Swarbrooke (2005) tarafından önerilen rekreasyon endüstrisinin sektörleri isimli modeldir.

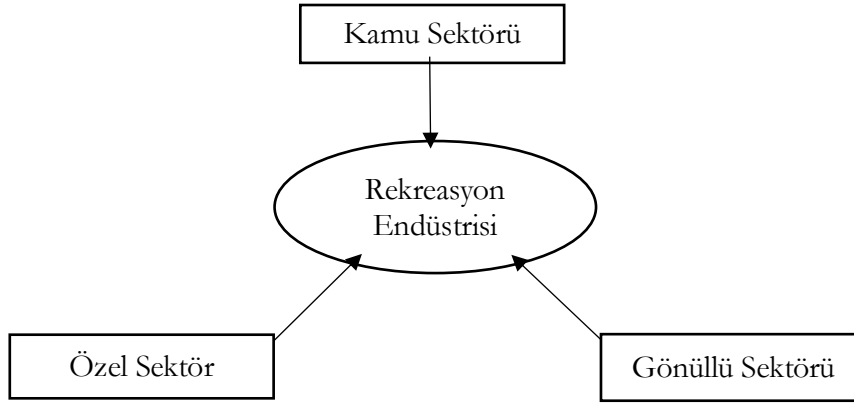

Şekil 2: Rekreasyon Endüstrisinin Sektörleri

Kaynak: Honer, S. and Swarbrooke. J. "Rekreasyon Marketing a Global Perspective", pp.46, Elsevier Butterworth Heineman, 2005.

Model, tüketicilerin ihtiyaç duyduğu rekreasyon deneyimini sunan farklı türde organizasyonları göstermektedir. Rekreasyon endüstrisi insanlara evlerinde ya da ev dışında, bölgesel, ulusal ve uluslararası ölçekte rekreasyon olanakları sunan ve birbirileri ile örtüşen işletmelerden oluşmaktadır. Bu endüstri insanların boş zamanlarında faydalanabilecekleri mal ve hizmetleri (tatil, tiyatro, sinema, eğlence parkları gibi) sunan bir endüstridir. Rekreasyon endüstrisinin tanımı ve kapsamı o kadar geniştir ki, birbirleri ile hiçbir ortak yanı olmayan pek çok farklı etkinlik ve işletmeyi kapsamaktadır (Honer ve Swarbrooke, 2005).

Üçüncüsü, Torkildsen (2005)'nin önermiş olduğu modeldir. Modelde, rekreasyon merkeze alınarak yapılandırılmış ve rekreasyon endüstrisi üç temel sektöre ayrılmıştır.

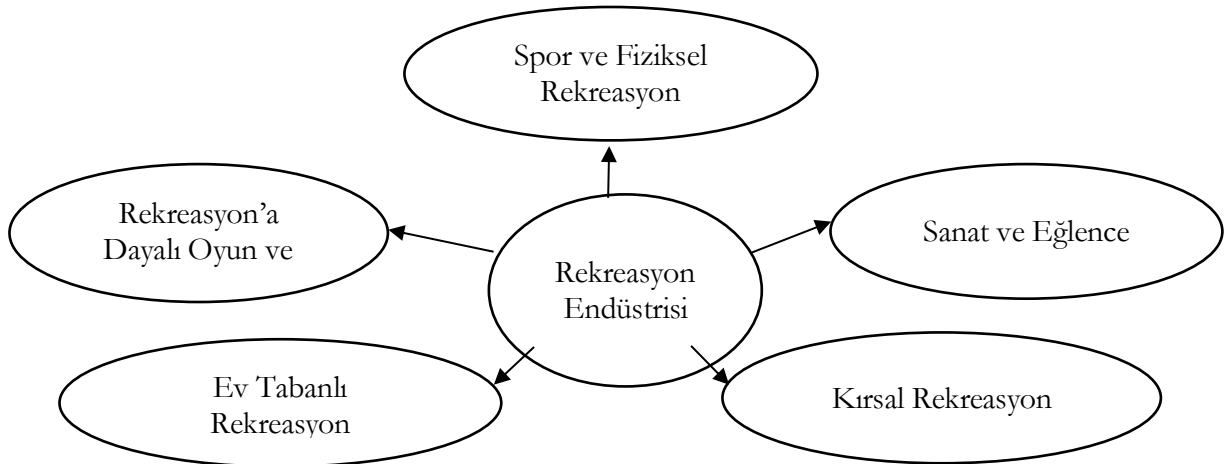

Şekil 3: Torkildsen'nin Rekreasyon Endüstrisi Sektörleri

Kaynak: Torkildsen, G. (2005). *Rekreasyon and Recreation Management*. Routledge, London and Newyork.

Torkildsen (2005) ABD rekreasyon endüstrisinin geçmişinde kamu, gönüllü ve ticari sektör tarafından sağlanan hizmetlerin arasında net bir ayırımın olduğunu ancak ilerleyen zamanda her sektörün sağladığı bazı tesis ve programların örtüştüğünü ifade etmektedir. Bununla birlikte, felsefe ve yaklaşımdaki hizmet sağlayıcı türleri arasında farklılıkların olduğunu ancak bunların bile giderek bulanıklaştığını belirtmektedir.

Dördüncü model Yardy (2015)'ın önerdiği Rekreasyon Endüstrisinin Anahtar Bileşenleri isimli modeldir. Modelde Torkildsen'nin önermiş olduğu gibi rekreasyon endüstrisi merkeze alınarak endüstriyi oluşturan ana bileşenler (sektörler) beş başlık altında toplanmıştır.

Şekil 4: Yardy (2015)'nin Rekreasyon Endüstrisinin Anahtar Bileşenleri Modeli

Kaynak: Yardy, C. (2015). Five Key Components of the Rekreasyon Industry. Retrieved Haziran 2018, from: http://www.rekreasyonandtourism.net/?page_id=8

Kırsal Rekreasyon: Şehir dışında ve doğayla ilişki olan aktiviteleri kapsamaktadır.

Ev Tabanlı Rekreasyon: Bir ev ortamının rahatlığında gerçekleşen rekreasyon aktivitelerini kapsamaktadır.

Sanat ve Eğlence: Ev dışında gerçekleşen sosyo-kültürel aktiviteleri kapsamaktadır.

Rekreasyon Tabanlı Oyun ve Aktivite: Çocuklar için oyuna dayalı eğlenceli aktiviteleri kapsamaktadır.

Spor ve Fiziksel Rekreasyon: Spor gibi fiziksel ve aktif aktiviteleri içeren rekreasyon etkinlikleri kapsamaktadır.

Torkildsen (2005) ABD rekreasyon endüstrisindeki her sektörün sağladığı bazı tesis ve programların örtüşmesinden dolayı sektörler arası net bir ayrımın giderek yok olduğu hatta felsefe ve yaklaşımlarda bile giderek bulanıklığın oluştuğunu ifade etmektedir. Benzer bulanıklık aslında Türk rekreasyon endüstrisi için de ifade edilebilir. Çünkü Türkiye’de bu üç temel sektör birbirlerine farklı rekreasyon hizmetleri verebilmektedir. Mobley (2006) kamu yararına olan hizmetlerde rekreasyonel faaliyetlerin ve park bütçelerinin ABD’de uzun yıllar hep sorun olduğunu ve bu programları desteklemek için ihtiyaç duyulan gelir kaynağını oluşturmak için bu hizmetlere ödenen ücretlerden ve aidatlardan yararlandığını ifade etmektedir. Mobley (2006) ABD’deki kamu kurumlarında verilen birçok rekreasyon hizmetinde tesis girişi ve aktiviteye katılım ücretinin bulunmadığını, ancak karmaşık, emek gerektiren, özel ekipman ve tesislerin kullanıldığı (beceri kursları, yüzme havuzları, turnuvalar, spor ligleri, gol sahaları vb.) etkinlik ve aktiviteler için ücret alındığını ifade etmektedir. Türkiye’de ise kamu tarafından verilen rekreasyon hizmetlerinin neredeyse tamamına yakını ücretsiz verilmektedir. Bu durum, rekreasyon hizmetlerinin sınırlı olmasına sebep olmaktadır. Kamu sektörünün rekreasyon faaliyetlerinde bireysel ihtiyaçları ve toplumun tüm kesimlerini dikkate alan bir hizmet anlayışı yer bulamamaktadır. Hatta verilen rekreasyon hizmetlerinin kalitesinde düşüklük söz konusu olmakta ve ilerleyen süreçte verilen hizmetlere katılım azalmaktadır. Bu durum Türkiye’deki rekreasyon anlayışının yaygınlaştırılmasının önündeki engellerden biri olarak ifade edilebilir. Ancak bunun aksi düşünüldüğünde ise özel sektördeki rekreasyon faaliyetleri için bir avantaj olarak da görülebilir.

Türk Rekreasyon Endüstrisinin Yapısı ve Bir Model İncelemesi

Türk halkının rekreasyon ile ilişkili harcamalarına yönelik olarak Türkiye’de sağlıklı verilerin bulunmadığı ifade edilebilir. İlk defa 2006 yılında ve ikinci olarak 2014-2015 yıllarını kapsayacak şekilde TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) tarafından uygulanan Zaman Kullanım Araştırması’nın bulguları Türk rekreasyon endüstrisindeki potansiyelin anlaşılması açısından bir projeksiyon tutabilir. Türk toplumundaki bireylerin bir ay içerisinde boş zamanlarını değerlendirmek üzere yaptıkları eğlence ve kültür faaliyetlerinin dağılımı incelendiğinde; 10 ve daha yukarı yaştaki bireylerin en fazla yaptıkları aktivitelerin %94,6 ile televizyon izlemek, %69,9 ile akraba ziyaretinde bulunmak ve %55,7 ile arkadaş ziyaretinde bulunmak olduğu belirlenmiştir. Tüm yaş grupları içerisinde hobi ve oyun aktiviteleri ile spor ve doğa sporları aktivitelerine en fazla zaman ayıranların 10-14 yaş grubundaki bireylerin olduğu ve bu yaş grubundaki bireylerin hobi ve oyun faaliyetlerine ayırdıkları sürenin 59dk, spor ve doğa sporlarına ayırdıkları sürenin ise 29dk. olduğu saptamıştır. Bunun yanı sıra sosyal medyada vakit geçirme oranı %33,9 olup, bu oran erkeklerde %41,7, kadınlarda ise %26,2’dir (TÜİK, 2015). Ancak TÜİK’in araştırmasında ekonomik göstergeler kullanılmamış ve zamana dayalı bazı harcama örnekleri değerlendirilmiştir. Türk rekreasyon endüstrisinin boyutlarını ortaya koymak için TÜİK’in zaman kullanımı araştırması endüstriyel potansiyelin anlaşılmasına kısmi de olsa yanıt verebilir. Ancak mesleki boyutun açıklanması için yetersiz kalmaktadır. Bu yüzden endüstriyi oluşturan sektörler arasındaki ilişkileri, rekreasyon işinin yönetilmesini, uygulanmasını ve organize edilmesini sağlayan ana etmenlerin açıklanması daha sağlıklı bir sonuç verebilir.

Türk rekreasyon endüstrisinin yapısı ile ilgili söylenmesi gereken ilk şey, gelişmiş ülkelerde oluşmuş olan rekreasyon endüstrisinden önemli bir farklılığa sahip olmasıdır. Bu fark; kamu, özel ve gönüllü sektörlerinin iç içe geçmiş yapısıdır. Bu yapı özel sektörde hizmet veren bir rekreasyon işletmesi için çok önemli bir avantaj sağlamaktadır. Bu avantaj şu şekilde açıklanabilir. Özel sektörde yapılandırılmış bir rekreasyon işletmesi; hem kamu da hem de gönüllü sektöründe kolaylıkla rekreasyon hizmetini verebilmektedir. Bunu da alt iş veren (taşeron) pozisyonunda gerçekleştirmektedir. Elbette dünyada benzer uygulamalar olabilir. Ancak araştırmacı tarafından literatürde henüz benzerine rastlanmamıştır. Örneğin kamu ve gönüllü sektöründeki işletmeler alt işveren sistemini sıklıkla kullanmaktadır. Dolayısıyla özel sektörde rekreasyon hizmetini sağlayan rekreasyon uzmanları için hem istihdam hem de iş fırsatının oluşturulmasında kolaylık sağlamaktadır.

Üç sektör arasındaki iç içe geçmişliği destekleyen bir diğer unsur ise eğlencedir. Rekreasyon işletmeleri içineğence çok önemli bir unsurdur. Çünkü rekreasyon etkinliklerini diğer etkinlik türlerinden ayıran temel yapı taşıdır. Bu yüzden rekreasyon işletmeleri için çok önemli bir kapsayıcı güçtür. Her bir sektörde eğlenceye dayalı birçok rekreasyon etkinlikleri ve aktiviteleri düzenlenmektedir. Bu etkinliklerin içerisinde spor, sanat ve kültür sıklıkla kullanılmaktadır. Ticari kuruluşlar için eğlenceye dayalı olan kültür, spor ve sanat etkinlikleri çok cazip, karlı bir pazardır. Onlar etkinlik ya da rekreasyonun faydaları ile ilgilenmezler, ancak eğlenceyi kar edebilecekleri bir kaynak olarak gördükleri için rekreasyonu araç olarak kullanma eğilimindedirler.

Kraus, Honer ve Swarbrooke ve Torkildsen'nin modellerinde, rekreasyon hizmetlerindeki en büyük oyuncunun kamu sektörü olduğunun özellikle altı çizilmektedir (Kraus, 1984; Jones, 1999; Roberts, 2001; Torkildsen, 2005). Ancak ülkemizde durum bu şekilde değildir. Aksine baskın oyuncu özel sektördür. Bunu destekleyen en önemli unsur da yukarıda açıklanan alt iş veren pozisyonunun sağladığı avantajdır. Örneğin, askeri rekreasyonu ele alalım. Türk Silahlı Kuvvetleri Genel Kurmay Başkanlığı'na bağlı tesislerde yapılan rekreasyon faaliyetleri için uzman kişilere ihtiyaç duyulduğunda bu hizmet, özel sektörde faaliyet gösteren bir rekreasyon işletmesi tarafından tedarik edilebilmektedir. Bu örnekte rekreasyon hizmeti, askeri taraftan bakıldığında kamu sektörüyken tedarik edildiği yer anlamında bakıldığında özel sektörde faaliyet gösteren bir rekreasyon işletmesi tarafından verilmektedir. Bir başka örnek alışveriş rekreasyonudur. Alışveriş tarafından bakıldığında özel sektörde verilen bir rekreasyon hizmeti türüdür. Lakin orman haftasında orman ve kâğıt ile ilgili farkındalık yaratmak isteyen bir kamu kurumunun rekreasyon işletmesi ile anlaşma yaparak tutundurma uygulamaları kapsamında alışveriş merkezi içerisinde çeşitli rekreasyon etkinlikleri düzenleyebilmektedir. Son örneğin, sektörlerin ortak özellikler sergilediğini anlamak açısından gönüllü sektörü ile ilgili olması yararlı olabilir. Türkiye'deki Sivil Toplum Kuruluşları; kuruluş amaçları doğrultusunda konu ile ilgili farkındalık yaratmak, bağış toplamak, eğitim vermek vb. amaçlarını gerçekleştirmek için hem kamu hem de özel sektörden yararlanabilmektedir. Bunu çoğunlukla tesis, yer, personel, ulaşım, yeme içme, konaklama, rekreasyon uzmanı, yardımcı personel vb. ihtiyaçları için yapmaktadırlar. Bu ihtiyaçlarını gidermek için bazen ücret karşılığında bazen de ücretsiz spora, sağlığa, sosyallığe, sanata, kültüre ve eğitime dayandırılarak oluşturulan hizmetleri tedarik edebilmektedirler. Tedarik noktasında ücretsiz hizmetleri kamudan ücretlileri ise özel sektörden talep etmektedir. Sonuçta, hizmeti oluşturan Sivil Toplum Kuruluşları'nın kendisi gönüllü sektörü temsil etmektedir. Kısacası Türk rekreasyon endüstrisinin özel sektöründe hizmet veren bir rekreasyon işletmesi hem özeldir, hem kamuda hem de gönüllü sektöründe kolaylıkla faaliyet gösterebilmektedir. Bu da özel sektörde varlığını sürdüren her rekreasyon işletmesi için büyük bir avantaj sağlamaktadır.

Özel sektörün rekreasyon tesisleri ve kamu arazilerine hizmet sağlamadaki rolü konusunda önemli tartışmalar vardır (Quinn 2002). Kamu arazileri (özellikle de koruma alanları) üzerindeki ticari rekreasyon faaliyetlerine olan talepteki çarpıcı artış, literatürde yeterli düzeyde belgelenmiştir (Dustin ve diğerleri, 1987; Buckley 1998, 2006; Kirkpatrick 2001; Cessford & Thompson 2002; Curtis 2003). Crossley ve ark. (2001) ticari ve bağımsız rekreasyon arasında ayırım yapmaya çalışmanın karmaşıklığını vurgulamak için "ticarileştirilmiş kamu rekreasyonu" kavramını ortaya koymuştur. Bunu, "rekabete dayalı ürün veya hizmetlerin bir hükümet veya kar amacı gütmeyen bir kuruluş tarafından ticari bir şekilde, ücretlerin veya diğer vergi dışı gelirlerin kapsadığı maliyetlerin büyük bir kısmı veya tamamı ile sağlanması" şeklinde tanımlamışlardır (Crossley, ark. 2001). Ticarileşmiş kamusal rekreasyonun bir örneği, geleneksel (vergi) fon kaynakları altında çalışan bir park acentesidir, ancak kullanıcı ücretleri aracılığıyla kendi kendini finanse eden rekreasyon programlarını yürütür. Buckley (2006), bazı ticari rekreasyon biçimlerinin bağımsız rekreasyondan ayırt edilmesinin zor olduğu fikrini desteklemiş ve pratik lojistik açısından, özel rekreasyon grupları ve ticari turlar arasında kayda değer bir çakışmanın bulunduğu işaret etmektedir. Bağımsız rekreasyonunun seyahatleri sırasında genellikle özel sektördeki bir hizmet sağlayıcıdan faydalanabileceğini belirtmiş (örneğin, ekipman kiralamak veya seyahat yerlerine ulaşım için) ve böylece bağımsız ve ticari arasındaki ayırımı daha da bulanıklaştığını ifade etmiştir.

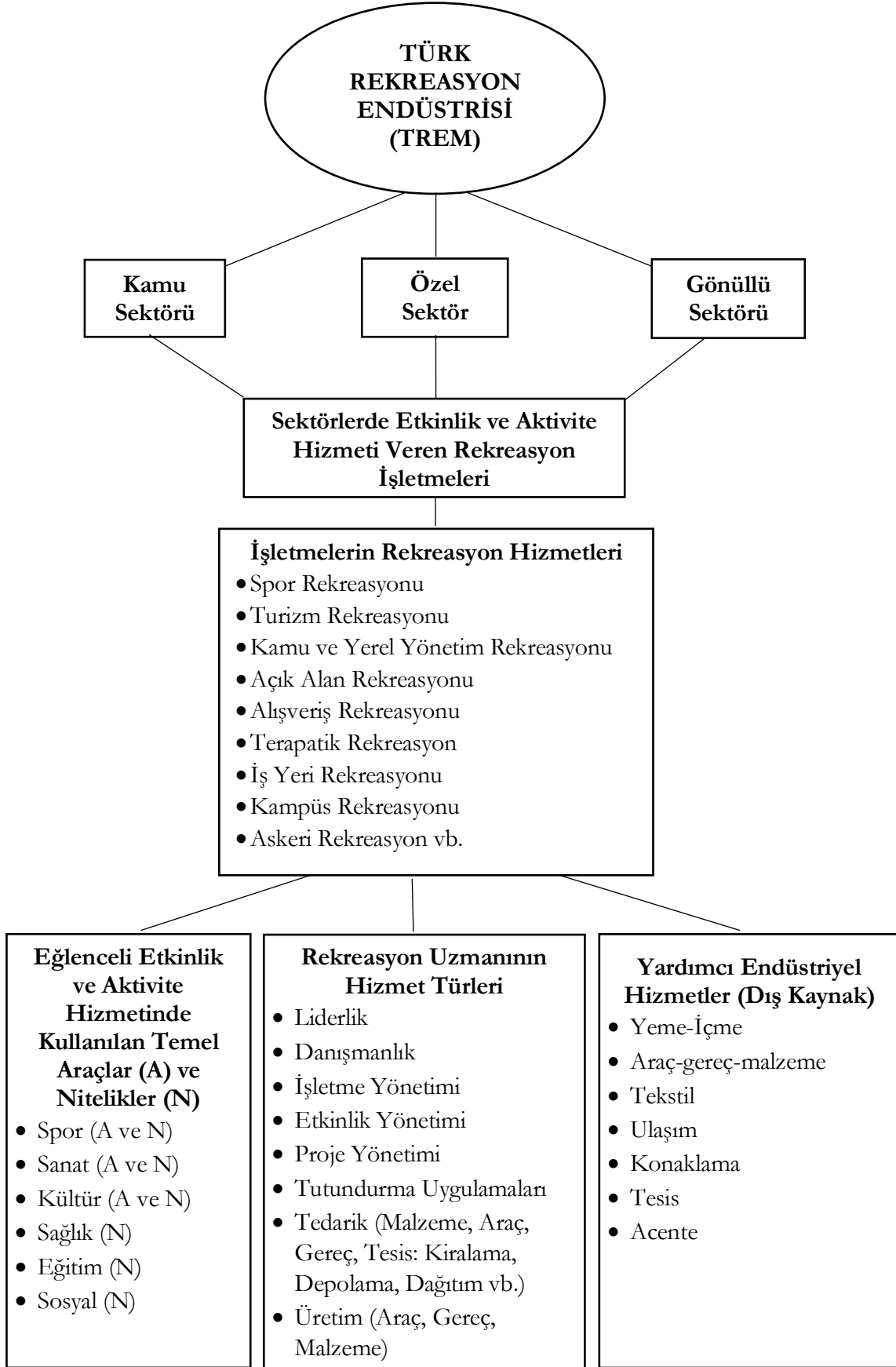
Türk rekreasyon endüstrisini oluşturan üç ana sektörün iç içe geçmiş özelliğini ve bu endüstri içerisinde özel sektörün baskınlığını anlayabilmek için 2000'li yılların başına ülkemizin yaşamış olduğu devalüasyon sonucunda hayata geçirilen ekonomik reform süreçleri oldukça dikkat çekicidir. İlgili yıllarda bütçe gereksinimi azaltmak ve kamu verimliliğini artırmak için özelleştirme politikaları benimsenmiştir. Bu süreçte kar amacı güden rekreasyonel faaliyetlerde artış yaşanmıştır. Kamuda verilen hizmeti özelleştirmeyi ya da kamudaki arzuları özel sektör temsilcilerinin yatırıma teşviki için yasal düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin gelişmekte olan birçok ülke gibi kamuya ait alanlarda "kullanıcı öder" ilkesi ön plana çıkmış, özel sektör işletmelerinin kamuya ait alanlarda imtiyaz sahibi olabilmesi için alt iş veren (taşeron) sistemi güçlü bir şekilde yapılandırılmıştır. Bu uygulamanın yanı sıra kentleşme ve endüstrileşme gelişimi ile toplumun arzu ettiği rekreasyon etkinliklerinin ve aktivitelerinin ihtiyacı giderek artmıştır. Bu ihtiyaç rekreasyon hizmeti veren işletmelerin farklı endüstriler ile ilişki kurmasına hatta ilgili sektörlerde güçlenmesine sebep olmuştur. Bu bağlamda Şekil 4 Türkiye'deki rekreasyon endüstrisini oluşturan sektörlerin birbiri ile olan ilişkisinin ve yapısının daha iyi anlaşılabilmesi için kolaylık sağlayabilir.

Türk Rekreasyon Endüstrisi Modeli, rekreasyon olgusunu odak noktasında tutarak, müşterinin ihtiyaç duyduğu rekreasyon hizmetinin yapılandırılmasında rol oynayan tüm etmenleri barındırmaktadır. Türk Rekreasyon Endüstrisi Modeli, Torkildsen'nin önermiş olduğu gibi üç sektörden (kamu, özel ve gönüllü) oluşmaktadır. Rekreasyon uzmanlarının istidam edilebileceği üç sektör bulunmaktadır. Yani bu üç sektör içerisinde faaliyet gösteren, içerisinde rekreasyon hizmeti üreten ya da rekreasyon hizmetine ihtiyaç duyan tüm işletmeler rekreasyon uzmanı için istihdam noktalarıdır.

Türk Rekreasyon Endüstrisi Modeli'nde rekreasyon hizmeti üreten işletmelerin ürünleri ise günümüze kadar literatürde yer bulmuş olan rekreasyon türlerine dayandırılmış hizmet organizasyonlarıdır. Bu rekreasyon türleri ve hizmet organizasyonları kentleşme, teknoloji, toplumun değişen arzu ve isteklerine göre artırılabilir ya da azaltılabilir. Hizmet organizasyonları ile ilgili üzerinde durulması gereken diğer bir önemli nokta ise her bir organizasyon türünün üç sektör içerisinde de icra edilebilecek özellik sergilemesidir.

Hizmet organizasyonları içerisinde sunulan aktivitelerin yapılandırıldığı ya da dayandırıldığı ÜÇ TEMEL ARAÇ bulunmaktadır. Bunlar SPOR, SANAT ve KÜLTÜR'dür. Aktiviteler spora, sanata ve kültüre göre yapılandırılırken, aynı zamanda bu üç temel araç etkinliklerin ya da aktivitelerin niteliklerinin belirlenmesinde de kullanılabilir. Bu belirleme, tüketicilerin satın almak istediği etkinliği ya da aktivite türünü sosyal mi, sanatsal mı, sağlıkla ilgili mi ya da eğitim ağırlıklı mı? şeklinde nitelemek, tüketicinin ürünle ilgili karar verme sürecini kolaylaştırabilir.

Türk Rekreasyon Endüstrisi Modeli'nde dikkat çeken bir diğer önemli unsur ise rekreasyon uzmanlarının istihdam edildikleri işletmelerde almış oldukları ya da alabilecekleri pozisyonlar ya da hizmetlerdir. Bu pozisyonlar liderlikten üretime kadar uzanmaktadır. Bu skalada farklı birçok pozisyonda bulunmaktadır. Sekiz temel başlık altında toplanan rekreasyon uzmanının çalışma pozisyonları dikkate alındığında, rekreasyon uzmanlarının ne kadar geniş bir yelpazede istihdam olabileceği kolaylıkla anlaşılabilir. Ülkemizde var olan yasalar ve yönetmelikler rekreasyon uzmanının bu pozisyonların her birinde istihdam olabilmesine imkan vermektedir. Ancak daha önce de belirtildiği gibi mesleki yeterlilik çerçevesinin çizilmemiş olması, rekreasyon uzmanlarını mesleğini koruma noktasında zayıf bırakmakta ve farklı kişi ve grupların Türk Rekreasyon Endüstrisi içerisinde faaliyet göstermesine sebep olmaktadır.

Şekil 4: Türk Rekreasyon Endüstrisi Modeli (TREM) **Kaynak:** Şimşek, (2018). Ticari Rekreasyon. Detay Yayıncılık, Ankara.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Modern dünyada, boş zamanlar artık bireysel isteklerin, kendiliğinden olan ve özerk tercihlerin alanı değildir. Bu alan, bürokratik rasyonalitenin yanı sıra, tüketim ekonomisi, eğlence sektörü, medya ve turizm ekonomilerinin kontrolindedir. Bu da irrasyonel boş zaman kullanımının yaygınlaştığına işaret etmektedir. Boş zaman üzerinde egemenlik hakkı, kapitalist aygıtların tekeline girmiştir. Bu durum boş zamanın terminolojik anlamına karşıt olsa da, boş zaman artık meta tüketimi, kaçış, unutmama, kurgusal deneyimler, paket eğlenceler, sanal sosyallikler, sınıf/statü parlatma, kimlik edinme, gösterişçi tatlar/hazlar yaşama anı/alanı olarak işlem görmektedir (Aytaç, 2005). Gelişmiş ülkelerde Rekreasyon endüstrisi ve kapitalizm birbirinden ayrılamayan iki önemli olgudur. Gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye için de bu durum pek farklı değildir. Türkiye’de de arzu edildiği gibi rekreasyon hizmetleri her zaman ücretsiz olamamakta ve kapitalizmin doğası gereği sahip olduğu endüstrilerden (rekreasyon endüstrisi) beslenmesi gerekmektedir. Kapitalizm tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de ekonomik sistemini güçlendirmek için sınırları zorlamaktadır. Kapitalizmin giderek artan yeni materyalist ürün ihtiyacını karşılamanın en güçlü kaynaklardan biri rekreasyon ve beraberindeki endüstridir. Türkiye’nin ekonomik sisteminde bireylerin rekreasyonu deneyimlemesini sağlayan aktiviteler ve etkinlikler rekreasyon işletmeleri tarafından ücretlendirilerek, kapitalizmin yeni ürün, istihdam ve sermaye ihtiyacı karşılanmaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki, bu duruma sadece kapitalizmin yeni ürün, sermaye ya da istihdam ihtiyacının karşılanması olarak bakılmamalı, bunun yanı sıra toplumun rekreasyon ihtiyacının ve rekreasyon uzmanlarının iş ihtiyacının da karşılandığı dikkate alınmalıdır.

Üzerinde durulması gereken bir diğer konu, şehirlerimizdeki rekreasyon potansiyellerinin analiz edilmesi ve belirlenmesidir. Şehir potansiyellerinin belirlenmesi Türk rekreasyon endüstrisinin gelişimi açısından oldukça kritik bir öneme sahiptir. Gelişmiş ya da gelişmekte olan tüm ülkelerde ekonomik refahı temsil eden ve bu refahın sürekli bir şekilde artmasını sağlayan malların ve hizmetlerin ortaya koyduğu işaretler söz konusudur. Örneğin ücretlendirilmiş birçok rekreasyon hizmetinin gerçekleştirilebilmesi için şehirlerin ekonomik bir tabana ve tesislere sahip olması gerekir. Şehirlerin gün geçtikçe modernleşmesi, teknolojik altyapısının gelişmesi ve ekonomik tabanının genişlemesi ile şehirlerin ekonomileri rekreasyonun sunuş formlarına göre sürekli dönüştürülmektedir. Rekreasyonu sunuş formlarına spor, eğlence, tarihi alanlar, yeme-içme, festivaller, kongreler, alışveriş, kutlamalar, güzel sanatlar ve mesleki olmayan eğitimler gibi etkinlikler, aktiviteler ya da faaliyetler örnek olarak gösterilebilir. Rekreasyon uzmanları, bu dönüşüm fırsatının farkında olmalı ve şehirlerin ihtiyacı doğrultusunda yeni rekreasyon işlerinin ve istihdam alanlarının oluşturulmasına katkı sağlaması gerekir.

Rekreasyonun yerel ekonomiler üzerindeki etkisi bilinmektedir. Var olan potansiyelin değerlendirilmesinde yatırımcıların ya da sermayedarların rekreasyon endüstrisi içerisine çekilmesi üzerinde durulması gereken bir diğer önemli konudur. Bu konu tematik parkların ya da ekonomik teşviklerin oluşturulmasından çok daha önemlidir. Rekreasyon uzmanları proje yönetimi iyi bilmeli, belirlemiş olduğu potansiyel fırsatı projelendirebilmeli ve kurumsallaşmış ya da istekli iş verenlerle iş birliği yapmalıdır.

Yerel yönetimler rekreasyon endüstrisini geliştirecek mekan ve tesislere yatırım yaparak ekonominin canlanmasına katkı sağlamalı ve Şimşek ve Mercaoğlu (2014)’nin ifade ettiği gibi yöneticilerin eğlenceye dayalı sosyal, kültürel, spor, sağlık, sanat ve eğitim içerikli rekreasyon etkinliklerine yönelik ticari ve toplumsal algıyı korumaları elzemdir.

Türkiye’deki rekreasyon işinin daha iyi anlaşılabilmesi için endüstri içerisindeki önemli akımlar göz önünde bulundurulmalıdır. Ticari rekreasyonun daima değişen çevresinde hükümet, özel girişimciler, toplum ve çevresel faktörler sürekli bir etkileşim içerisinde. Geçmişte yapılanlar geleceğe yardımcı olurlar, fakat önemli olan nokta bunlara dikkat edilip edilmeyeceğidir. Bazı akımlar ve fırsatlar ileriye odaklanmaya yardımcı olabilirler. Bunlar aşağıdaki gibi özetlenebilir;

- Uluslararası, ulusal, bölgesel ekonomik şartlar insanların rekreasyona para harcayabilme durumlarını etkiler.
- Rekreasyon için pazardaki önemli değişiklikler demografik değişikliklerdir.
- Kaynakların kullanılabilirliği ve ulaşımı bütün ticari rekreasyon yapılarını etkiler.
- Doğal kaynakların ve kültürün sürdürülebilirliği ve uzun dönemli finansal sürdürülebilirlik önemli kazanımlardan biridir.
- Yabancı politikalar, savaşlar, suçlar, terör faaliyetleri ve doğal kaynakların yok olması insanların bir yere olan taleplerini etkiler.
- Yeni teknolojiler her aşamada değişimi gerektirir. Yeni konseptler ve ürünlere erişim gereklidir.
- Girişimci yöneticiler problemleri çözmeye ve fırsatları görme konusunda daha başarılıdır.
- Çok kültürlü ve çeşitli olarak düşünüp hareket etmek dünyaya açılmak anlamında gereklidir (Crossley, 2012).

Rekreasyon mezunlarının ticari girişimlerini oluşturmalarının Türk rekreasyon endüstrisinin gelişime çok önemli katkı sağlayacağı unutulmamalı, bununla ilgili akademisyenler tarafından öğrenciler cesaretlendirilmeli ve Türk rekreasyon endüstrisini geliştirecek, güçlendirecek ve çeşitlendirecek resmi düzenlemelerin yapılabilmesi için gereken çaba hem akademisyenler hem de mezunlar tarafından sarf edilmelidir.

Sonuç olarak çalışmada farklı ülkelerdeki rekreasyon endüstrilerinin boyutları ve yapısı ortaya konmuş, farklı yazarlar tarafından ülkelerdeki rekreasyon endüstrilerinin kavramsal modelleri tartışılmış ve Türk toplumunun ve kültürünün şekillendirmiş olduğu Türk rekreasyon endüstrinin yapısına uygun olduğu düşünülen kavramsal bir model ortaya çıkarılmıştır.

KAYNAKLAR

- ATUS, (2016). American Time Survey Report 2016. Erişim Tarihi: 15.07.2017. <https://www.bls.gov/news.release/pdf/atus.pdf>
- Aytaç, Ö. (2005). Kapitalizm ve Boş Zaman. Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt:6 Sayı: 1.
- Buckley, R. 1998: Tools and Indicators for Managing Tourism in Parks: Research Notes. *Annals of Tourism Research* 25(4): 208–211.
- Buckley, R. 2006: Adventure Tourism. CAB International, Wallingford, UK, 336 p.
- Cessford, G. Thompson, A. (2002). Managing Tourism in the New Zealand Protected Area System. *Parks* 12(1): 26–36.
- Curtis, N. (2003). Managing Commercial Recreation on Crown Land in British Columbia: A Policy Evaluation Research Project. School of Resource and Environmental Management, report No. 337. Simon Fraser University, Canada.
- Crossley, C.J. Jamieson, L.M., Brayley, R.E. (2012). Introduction commercial recreation and tourism: An Entrepreneurial Approach. Sagamore Publishing.
- Deloitte Report, (2016). Passion for Leisure: A view of the UK Leisure consumer. Erişim Tarihi 02-07-2017: <https://www2.deloitte.com/global/en/misc/search.html#qr=passion%20for%20rekreasyon> Web Site:
- Daniels, M. J. Norman, W. C. Henry, M. S. (2004). Estimating Income Effects of a Sport Tourism Event. *Annals of Tourism Research*, 31(1), 180-199.

- Doğan, I. (2009). Düünden Bugüne Türk ailesi [Turkish family from past to present]. Ankara, Turkey: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Dustin, D. McAvoy, L. Schultz, J. (1987). Beware of the Merchant Mentality. *Trends* 24(3): 44–46.
- Euromonitor International, (2014). BRIC Focus: Substantial Growth Potential for Consumer Expenditure on Leisure and Recreation October, 27th, 2014. <http://blog.euromonitor.com/2014/10/bric-focus-substantial-growth-potential-for-consumer-expenditure-on-rekreasyon-and-recreation.html>, Erişim Tarihi: 15-07-2017
- Garcia, M. I. Fernandez, Y. Zofio, J. L. (2003). The Economic Dimension of the Culture and Leisure Industry in Spain: National, Sectoral and Regional Analysis. *Journal of Cultural Economics*, 27: 9–30.
- Gençlik ve Spor Bakanlığı (GSB) (2016). Sözleşmeli Spor Uzmanı ve Antrenör Sınav Sonuçları. Erişim Tarihi: 09-09-2016. <http://gsb.gov.tr/Duyuru/54138/sozlesmeli-spor-uzmani-ve-antrenor-sinav-sonuc-duyurusu.aspx>
- Gratton, C. Taylor, P. (2000). *Economics of Sport and Recreation*. New York: Taylor & Francis.
- Hamza, A. T. E. Ş. Nohutçu, A. (2006). Kamu Hizmeti Sunumunda Gönüllü Kuruluşlar ve Devlet. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 6(11), 244-276.
- Hamilton, T. (2011A, March). Gym, Health and Fitness Clubs in the U.S. Retrieved April 19, 2011 from www.ibisworld.com.
- Honer, S. and Swarbrooke, J. *Leisure Marketing a Global Perspective*. pp.46, Elsevier Butterworth Heineman, 2005.
- International Health, Racquet Sports Club Association. (2011). About the Industry. Retrieved June 23, 2011 from www.ihrsa.org.
- İlkin, A. (1973). Endüstrileşme. İstanbul: Ak Yayınları, Ak İktisat Ansiklopedisi, Cilt II, 427.
- Jones, B. G. (1999). *Managing Leisure*. Butterworth-Heinemann.
- Juan, L, P. Jose, L. Z. (2008). Labor Market Duality and Leisure Industries in Spain . *American Journal of Economics and Sociology*, Vol. 67, No. 4.
- Li, M., Hofacre, S. Mahony, D. (2001). *Economics of Sport*. Morgantown: Fitness Information Technology.
- Kirkpatrick, J.B. 2001: Ecotourism, Local and Indigenous People, and the Conservation of the Tasmanian Wilderness World Heritage Area. *Journal of the Royal Society of New Zealand* 31(4): 819–829.
- Kraus, R. (1984). *Recreation and Leisure in Modern Society*. Glenview: Scott, Foresman and Comp
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) (2011). Personel Genel Müdürlüğü Öğretmenlik için Başvuru ve Atama Kılavuzu. Retrieved 04-07-2019 from [http://personel.meb.gov.tr/kilavuzlar/%C3%96%C4%9Fretmenlik%20%C4%B0%C3%A7in%20Ba%C5%9Fvuru%20ve%20Atama%20K%C4%B1lavuzu%20\(2011%20Haziran\).pdf](http://personel.meb.gov.tr/kilavuzlar/%C3%96%C4%9Fretmenlik%20%C4%B0%C3%A7in%20Ba%C5%9Fvuru%20ve%20Atama%20K%C4%B1lavuzu%20(2011%20Haziran).pdf)
- Mobley, T. A. (2006). Yerel Yönetimlerin Halkın Rekreasyon ve Park İhtiyaç ve Hizmetlerin Karşılamadaki Rolü. *Yerel Yönetimler ve Sağlıklı Kentler Sempozyumu, Eskişehir*.
- ÖSYM Kılavuzu (2021). Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi (ÖSYS) Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu Erişim Tarihi: 02-06-2019 Web Link: <https://www.osym.gov.tr/TR,21225/2021-yks-yuksekogretim-programlari-ve-kontenjanlari-kilavuzunun-yayimlanmasi-16072021.html>
- Rekreasyon Derneği (2018). Erişim Tarihi: 02-06-2018 Web Link: <http://www.rekreasyondernegi.com.tr/hakkimizda/dernek-tarihcesi/>
- Roberts, I. (1999). *Advanced Lesiure and Recreation*. Heinemann Educational Publishers.
- Samadi, N. (2010). Amusement and Theme Parks in the U.S. Retrieved April 19, 2011 from www.ibisworld.com.
- Şimşek, K. Y. Mercanoğlu, A.O. (2014). Spor Tüketicisi Tatmin Ölçeği'nin Türkçe Uyarlaması: Rekreatif Spor Tüketicisi Örneği. *Spor Bilimleri Dergisi*, 25(4), 159-171.
- Şimşek, K. Y. (2018). *Ticari Rekreasyon*. Detay Yayıncılık, Ankara.

- Torkildsen, G. (2005). *Leisure and Recreation Management*. Routledge, London and Newyork.
- TUIK Türkiye İstatistik Kurumu (2015). *Zaman Kullanımı Araştırması, 2014-2015*. Erişim Tarihi: 05-05-2018. Web. Link: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18627>
- Quinn, T. (2002). *Public Lands and Private Recreation Enterprise: Policy Issues from a Historical Perspective*. General Technical Report PNW-GTR-556, September 2002. USDA Forest Service, Pacific Northwest Research Station, USA.
- World Data Atlas, (2016). *China - Leisure Travel & Tourism Spending - Leisure travel and tourism Spending as a Share of Total Leisure Spending*. <https://knoema.com/atlas/China/topics/Tourism/Rekreasyon-Travel-and-Tourism-Spending/leisure-travel-and-tourism-spending-percent>. Erişim Tarihi: 16-07-2017.
- World Travel and Tourism Council. (2010). *Travel and Tourism's Economic Impact*. Retrieved from www.wttc.org/economicresearch.
- Yardy, C. (2015). *Five Key Components of the Leisure Industry*. Retrieved June 2018, from: http://www.rekreasyonandtourism.net/?page_id=8
- Zabriskie, R. B. Aslan, N. Williamson, M. (2018). *Turkish Family life: A study of Family Lesiure, Family Functioning, and Family Satisfaction*. *Journal of Leisure Research*, 49(8), 8-27.

Extended English Summary

The most important developments in leisure administration took place in between 1960 and 1970. In these years, the benefits of leisure were perceived better and leisure gained importance. In many countries, many institutions and organizations related to leisure were established, many studies were conducted for increasing leisure activities and a solid foundation for leisure was created in terms of management science (Torkildsen, 2005). With the advent of the weekend holiday in the 1960s, the time devoted to work in most Western countries decreased further. In parallel, there was a noticeable increase in consumption levels of entertainment-related goods and services. Many of the entertainment goods and services that are most in-demand in today's world, such as fast food venues, shopping malls, chain stores of all kinds, theme and adventure parks, appeared in the United States (USA) at this time (Juan and et. al 2008). The year when the leisure phenomenon entered into Turkey and its reflections were parallel with these developments. Namely, the first non-governmental organization called "Recreation Society" was founded in 1959 by Lerzan Bengisu and her ten friends in relation to leisure in the country. This association opened numerous exhibitions with its members interested in different branches of art such as painting, sculpture, and ceramics, and organized conferences and poetry readings (Recreation Association, 2018). This association continued to be active with its members and the limited number of recreational activities for many years. Considering the various forms of leisure (sports, health, art, social, education, culture), it can be said that this association was mostly engaged in art activities. Unlike this association, many leisure forms, and thousands of activities and event types similar to other countries took part in the Turkish leisure industry. The academic development of the leisure phenomenon in Turkey took place for many years after the founding of this association. First recreation lesson was started to be given by Ümit KESİM at Ankara 19 May Sports Academy in 1980. The first undergraduate programs opened within Physical Education and Sports College (now; Faculty of Sports Sciences). As of today, undergraduate education in 36 different recreation departments is given (OSYM, 2021). On the contrary of these developments, it can be stated that the recreation specialists who graduated from 36 undergraduate departments are not in the positions they deserve in this industry. That is because the official framework for professional competence is still not formed although there is the professional code of recreation specialists (title) in Turkey Employment Agency. Moreover, having a degree in primary school is enough for a person who would like to employ in this profession according to the requirements of the recreation professional code in Turkey Employment Agency. This situation creates a basic problem; different institutions, organizations, groups, and people perform the

implementation and administration of activities that rely on entertainment instead of the recreation specialists who have bachelor's degrees because the essence of the recreation profession is its direct relation with activities and events. In other words, the profession of recreation experts who have bachelor's degrees cannot be protected by governmental policies. If the industry model related to leisure in Turkey is determined, a contribution can be made to draw the framework for the recreation profession. In this context, the purpose of this study is to define the structure of the leisure industry in Turkey and to fill the gap within international literature about it.

When the studies on literature that tried to identify the dimensions of the leisure industry were investigated, four fundamental models stand out. The first of those is Kraus's "Industry Fields of Activity" model (1984), the second of those is Honer and Swarbrooke's "Sectors of Leisure Industry" model (2005), the third of those is Torkildsen's "Public, Private and Voluntary Sectors" model (2005) and the fourth of those is Yardy's "The Five Key Components of Leisure Industry" model (2015). Turkish leisure Industry Model includes all the elements involved in the service delivered to the consumer based on the leisure phenomenon. The leisure Industry Model consists of three sectors as proposed by Torkildsen. A recreation expert can be employed in three types of leisure businesses. These are businesses that provide services in public, private, and voluntary sectors. There is not any other sector type that recreation experts can be employed. Recreation experts provide leisure services within a business and reach their consumers regardless of the sector they are employed. The services of leisure businesses within this model are the service organizations made of recreation types that are frequently mentioned in recreation literature. The most important feature of these service organizations is that they can show their functionality regardless of the sector.